

ДАНТАЎСКАЯ ТЭРЦЫНА Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Пад тэрмінам “тэрцына” (італ. *terzina*, ад *terza rima* – трэцяя рыфма) у літаратуразнаўстве разумеюць разнавіднасць тэрцэта – страфы, якая складаецца з трох радкоў, і так званую цвёрдую форму верша. У тэрцыне як відзе верша, напісанага трохрадкоўямі з ланцужковай кампазіцыяй, строфы яднаюцца рыфмамі наступным чынам: сярэдні радок кожнай папярэдняй страфы рыфмуецца з двума крайнімі наступнай (аба бвб вгв...). Звычайна верш заканчваецца асобным радком, што рыфмуецца з сярэднім радком апошняй страфы. Памер – 5-стопны ямб [10, с. 334]. Вынаходніцтва тэрцын належыць, па словах Дантэ, Брунета Лаціні. У сусветнай літаратуры тэрцыны пачалі распаўсюджвацца дзякуючы вялікаму італьянскаму паэту Дантэ Аліг’еры (1265-1321), які кананізаваў іх і абессмяроціў у сваёй паэме “Боская камедыя”. Гэты від верша атрымаў шырокае распаўсюджанне ў многіх літаратурах свету. Тэрцыны належаць пярэ Ф. Петраркі, Л. Арыёста, Дж. Чосера, Дж. Мільтана, Дж. Г. Байрана, П. Б. Шэлі, Т. С. Эліята, А. фон Шаміса, Т. Гац’е, А. Пушкіна, А. Блока, В. Брусава, Я. Врхліцкага, І. Франко. Гэты шэраг можна працягваць бясконца.

У беларускую паэзію, наколькі нам вядома, тэрцыну як запазычаную ў Дантэ форму верша ўпершыню ўвёў Максім Багдановіч [Тамсама, с. 334]. Гэта, уласна, цытацыя трохрадкоўя з «Боскай камедыі», якое было скарыстана ў якасці эпіграфа да цыкла «У зачарованым царстве». Эпіграф падаваўся на мове арыгінала ў наступным выглядзе:

*O voi, ch'avete gl'intelletti sani
Mirate la dottrina, che s'asconde
Sott'il velame degli versi strani.*

Dante. Inf. IX. [2, с. 9].

Неабходна адзначыць, што М. Багдановіч яшчэ звяртаўся да гэтага віда верша: заключны твор Багдановічавага цыкла «Старая спадчына» – менавіта «Тэрцыны»:

*Ёсць чары у забытым, старадаўным;
Прыемна нам сталеццяў пыл страхнуць
І жыць мінулым – гэткім мудрым, слаўным, –*

*Мы любім час далёкі ўспамянуць.
Мы сквапна цягнемся к старым паэтам,
Каб хоць душой у прошлым патануць.*

*Таму вярнуўся я к рандо, санетам,
І бліснуў ярка верш пануры мой:
Як месяц зіхаціць адбітым светам, –*

Так вершы ззяюць даўняю красой! [3, Т. 1, с. 143].

Цікава, што далейшае развіццё тэрцыны ў беларускай літаратуры адбывалася як пад непасрэдным уплывам творчасці Дантэ, так і апасродкавана – праз М. Багдановіча.

Мы лічым, што прыкладам пераходу міжлітаратурных сувязей ва ўнутрылітаратурныя можа быць надрукаваная ў часопісе «Маладняк» падборка вершаў брата Змітрака Бядулі, паэта Ізраіля Плаўніка з наступным падзелам: 1. Тэрціны. Люблю збіраць апоўначы праменьні...; 2. Рондо. Вясны жаданьні, мары, сны...; 3. Сонэты (3 нізкі вершаў «Зарніцы»). I. Наш творчы час жывым агнём палае...; II. На сьветлы шлях, праменісты, вясновы... У якасці эпіграфа Ізраіль Плаўнік узяў апошнія радкі працытаванага вышэй багдановічавага верша [9, с. 10-11]. Тэкст верша, напісанага тэрцынамі, прывядзём цалкам:

*Люблю збіраць апоўначы праменьні,
Зьвіваць у верш і зьліць яго з жыццём, –
Хай зіхацяць радкоў брыльянты-звоньні!*

*Злучаю іх пачуццём, як агнём, –
І вобразы – пахучы цвет жасьміну –
Зашэпчаць, бы ветразі з трысьцём.*

*Рондо, сонэт і гібкія тэрціны –
Забыты хмель забытай сівізны –
Чаруюць зноў красою галубінай...*

Але жыццём агністае Вясны!.. [Тамсама, с. 10].

Відавочна, самой структурай, зместам верша, падборкі і эпіграфам да яе падкрэсліваецца, што імпульсам для напісання, у прыватнасці тэрцын, была праца Максіма Багдановіча па «прышчапленню» «да беларускай пісьменнасці здабыткаў чужаземнага паэтычнага труда» [3, Т. 3, с. 244], а не творчасць Дантэ Аліг'еры.

Аналагічная з'ява назіраецца і ў пачатку ХХІ стагоддзя: на старонках часопіса «Полымя» ў 2005 годзе былі апублікаваны два рандэлі, трылет (віды вершаў, першаму з'яўленню якіх на беларускай мове айчынная літаратура абавязана М. А. Багдановічу) і два вершы, структураваныя тэрцынамі, Г. Аўласенкі [1, с. 82-83]. Ніякіх прыкмет, якія паказваюць на сувязь тэрцын са спадчынай фларэнтыйскага паэта, няма, таму і ў дадзеным выпадку маецца больш падстаў лічыць, што асваенне Г. Аўласенкам гэтых відаў верша, у тым ліку і тэрцын, адбывалася пад уплывам М. Багдановіча.

Сярод паэтаў, якія запазычылі гэты від верша непасрэдна ў Дантэ (не выключаецца, канешне ж, уплыў М.Багдановіча, а таксама і іншых еўрапейскіх паэтаў), варта назваць М. Танка, у якога ёсць твор, напісаны тэрцынамі, – «Ля гэтых сосен» [13, Т. 2, с. 348]. Нягледзячы на адсутнасць ў змесце верша прамых спасылак на творчасць Дантэ, яны маюцца ў іншых яго творах (напр.: “Мы ў свой горад прыйшлі”, “Аднойчы я ішоў з Дантэ...” і інш.). Таму можна адназначна сцвярджаць, што з “Боскай камедыяй” італьянскага паэта беларус быў знаёмы.

Свой унёсак у распрацоўку гэтага віда верша на беларускай глебе зрабіў таксама У.С. Караткевіч. Твор з назвай «Апошняя песня Дантэ» пачынаецца так:

*У пошуках за любай і адзінай,
Спазнаўшы круг апошні, мы прыйшлі...*

Думаецца, не трэба тлумачыць, што нават пры адсутнасці назвы больш-менш дасведчаны чытач суаднёс бы гэтыя радкі з раздзелам «Пекла» «Боскай камедыі». Але дзеля такога суаднясення важны і працяг:

...Туды, дзе льдзіны адлівалі снім,

*У нетры той нязведанай зямлі,
Дзе нават пекла ўлада асяклася,
Дзе павуціння д'яблы не плялі*

*На души самых горших, тех, што гасяць
У чалавеках праўду і любоў (...)* [6, Т. 1, с. С. 154]

Відавочна, што гэта твор, які не толькі паводле формы – а перад намі ж верш, структураваны тэрцынай, – але таксама паводле зместу і агульнага пафасу знаходзіцца ў полі прыцягнення «Боскай камедыі» Дантэ. Тут У. Караткевіч нават падкрэслівае быццам бы другаснасць свайго аўтарства: нездарма ў назву вынесена, што гэта «песня Дантэ», прычым «апошняя».

Тэрцыну, акрамя ўжо згаданых М. Багдановіча, І. Плаўніка, М. Танка, У. Караткевіча, перанялі і «абеларушвалі», узбагачаючы фонд нацыянальнага вершаскладання, таксама А. Салавей («Восеньскія тэрцыны», «О, не, ня цёмным воблакам шпакі...», «Мала») [11, с. 33-34, 114, 187-188], К. Кірэенка («Пасля навальніцы») [7, с. 90], Я. Сіпакоў («Наручнікі») [12, с. 118], А. Грачанікаў («Нам свецяць...») [4, с. 64-65], Р. Крушына («Тэрцыны») [8, с. 116-117], У. Скарынкін («Песня перакладчыка» і «Заклучная песня перакладчыка») [5, с. 532-535] і інш. Гэта пералік толькі тых выпадкаў, якія былі зафіксаваны.

А наогул, тэрцына заняла годнае месца ў беларускай паэзіі і ўзбагаціла яе новай паэтычнай формай.

Літаратура

1. Аўласенка Г. Рандэлі: Раўчук шчаслівы да ракі бяжыць...; Гарыць чырвонае святло...; Трыялет: Няма тваёй у тым віны...; Тэрцыны: У жніўні мне заўсёды восень сніцца...; Замкнёны круг! Кому патрэбна гэта? // Полымя. 2005. № 6. С. 82-83.
2. Багдановіч М. Вянок: Кніга выбраных вершаў. Вільня, 1913.
3. Багдановіч М. Поўны збор твораў: у 3 т. Мінск, 1992-1995. Т. 1-3.
4. Грачанікаў А. Выбранае: Вершы і паэмы. Мінск, 1988.
5. Дантэ Аліг'еры. Боская камедыя / Пер. з італ. У. Скарынкіна. Мінск, 1997.
6. Караткевіч У. Збор твораў: у 8 т. Мінск, 1987. Т. 1.
7. Кірэенка К. Збор твораў: у 3 т. Мінск, 1986. Т. 1.
8. Крушына Р. Выбраныя творы. Мінск, 2005.

9. Плаўнік І. 1. Тэрціны: Люблю зьбіраць апоўначы праменьні...; 2. Рондо. Вясны жаданьні, мары, сны...; 3. Сонэты(3 нізкі вершаў “«Зарніцы»”). І. Наш творчы час жывым агнём палае...; ІІ. На сьветлы шлях, праменісты, вясновы... // Маладняк. 1928. № 6. С. 10-11.
10. Рагойша В. П. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах. Мінск, 2001.
11. Салавей А. Нягуская краса. Зб. твораў. Нью-Ёрк-Мэльбурн, 1982.
12. Сіпакоў Я. Выбраныя творы: у 2 т. Мінск, 1995. Т. 1.
13. Танк М. Збор твораў: у 6 т. Мінск, 1978. Т. 2.

